

A kiadványhoz kapcsolódó viták, statisztikák és szerzői profilok a következő címen olvashatók: <https://www.researchgate.net/publication/233098979>.

Kína, Japán és a Szibériáért folytatott küzdelem

Cikk a Survivalban - 2006. március

DOI: 10.1080/00396330600594355

SZITÁCIÓK

33

READS

260

2 szerző, köztük:



Vitaly Kozyrev

Endicott College

9 PUBLIKÁCIÓ 44 IDÉZET

NÉZZE MEG AZ
ADATLAPOT

Kína, Japán és a Szibériáért folytatott küzdelem

Lyle Goldstein és Vitaly Kozyrev

Oroszország csaknem két évtizeden át nem volt tényező a kelet-ázsiai erőegyensúlyban.¹ Ez a helyzet most drámai változás előtt áll. Szibéria hatalmas energiagazdagságának - mind a kőolajnak, mind a földgáznak - a kiaknázása jelentősen megnöveli Oroszország tekintélyét a régióban. Valójában az ehhez kapcsolódó energiatranszport-infrastruktúra végső irányultsága - Kína vagy Japán felé - döntő szerepet játszhat a kelet-ázsiai hatalmi egyensúly alakulásában.

Ha a Kreml Pekingnek kedvez, az így létrejövő kínai-orosz energiahálózat - amely a világ leggyorsabban növekvő energiafogyasztóját és a világ egyik leggyorsabban növekvő termelőjét egyesíti - támogatná Kína növekvő igényét a regionális elsősége. Peking szempontjából ez a kapcsolat viszonylag biztonságos és stabil alapot ígérne a történelem egyik legkülönlegesebb gazdasági átalakulásához. A tét a kelet-oroszországi energiataralékok, amelyek messze meghaladják az egész Kaszpi-medence energiataralékait.² Ráadásul a kínai stratégiák szerint a szilárd kínai-orosz energiakapcsolatok csökkentenék Peking tengeri kommunikációs vonalainak sebezhetőségét a "külső nyomás" formáival szemben egy Tajvant vagy a Dél-kínai-tengert érintő válság esetén.³ A világpolitika szempontjából a kínai-orosz energiahálózat kialakulása a kelet-ázsiai bipoláris struktúra erős megszilárdulását ~~érték~~ amelynek egyik pólusát Kína (és Oroszország), a másikat pedig az Egyesült Államok (és Japán) vezeti.⁴

A 2004-es események azonban arra engedtek következtetni, hogy Tokió talán felülkerekedik.
a szibériai energetikai infrastruktúra jövőjét illetően. Japán hajlandósága

Lyle Goldstein a Stratégiai Tanulmányok docense és az Eurázsia Tanulmányok Csoport igazgatóhelyettese az amerikai haditengerészeti főiskolán (Newport, Rhode Island). Szakmai tapasztalatai között szerepel az amerikai védelmi miniszter hivatalában végzett munka. Első könyve, a *Preventive Attack and Weapons of Mass Destruction: A Comparative Historical Analysis* című könyve 2005-ben jelent meg a Stanford University Press kiadásában. Vitaly Kozyrev a Yale Egyetem vendégprofesszora és a Moszkvai Egyetem Ázsiai és Afrikai Tanulmányok Intézetének adjunktusa. Az Orosz Hírügynökség (RIAN) "Kreml szakértői hálózatának"

elemzője volt.

Survival | vol. 48 no. 1 | 2006 tavasz |
178DOI10.1080/00396330600594355

pp. 163-

hogy garantálja a projekt finanszírozását - talán 15 milliárd dollárt is -, valamint a Kreml agresszív büntetőeljárása Mihail Hordorkovszkij ellen, aki a kínai-orosz energetikai kapcsolatok egyik fő támogatója volt, úgy tűnik, erősítette Tokió kezét. Ha Japán sikerrel jár ebben a törekvésében, Kelet-Ázsiában egy többpólusúbb struktúra alakulhat ki. Különösen a megerősített orosz-japán energetikai együttműködés serkentethné az oly nagyon szükséges áttörést a keservesen vitatott "északi területeken", amelyeket Sztálin a második világháború utolsó napjaiban foglalt el. Egy ilyen közeledés fontos fékezője lehetne a növekvő kínai törekvéseknek és vágyaknak.

Annak ellenére, hogy 2005-ben magas rangú orosz tisztviselők különböző nyilatkozatai azt sugallták, hogy Oroszország a szibériai kőolajszállítások címzettjeként Kínát fogja előnyben részesíteni Japánnal szemben, a kérdés még nem oldódott meg véglegesen, és a csővezeték-építési tervek az ipari kőolajlelőhelyek fejlődésének ütemétől függenek.⁵ Vlagyimir Putyin orosz elnök 2005. novemberi japán útja során kijelentette: "Azért választottuk a Bajkál-tó északi útvonalát, amely költséges lesz, mert összekapcsolhatjuk a csendes-óceáni útvonallal. Mindenképpen szeretnénk együttműködni Japánnal".⁶ 2005 decemberében Putyin megismételte, hogy a vezeték el fogja érni a Csendes-óceánt.⁷ De amint azt a Jukosz-ügy bőségesen illusztrálja, a belpolitikai dinamika ugyanolyan fontos lehet a végső döntés szempontjából, mint a racionális külpolitikai és gazdasági számítások. A Kreml folyamatos határozatlansága tükrözi az érintett projektek hatalmas ambícióit és a választás súlyos geopolitikai következményeit is.

2005 augusztusában példátlan méretű kínai-orosz hadgyakorlatra került sor. A 2003-2005 között Grúziában, Ukrajnában és Kirgizisztánban lezajlott "színes forradalmak" kézzelfogható lendületet adtak a kínai-orosz kapcsolatoknak. A Sanghaji Együttműködési Szervezet (SCO) 2005. júliusi demarche-jával az USA közép-ázsiai bázisainak további jelenléte ellen, a kínai-orosz energiaügyi kapcsolat széleskörű geopolitikai következményei még inkább előtérbe kerültek.

Szomjas sárkány

Oroszország hatalmas energiaforrásai csak még csábítóbbá váltak a pekingi stratégiák számára, amióta Kína látványos gazdasági növekedése az elmúlt öt évben a világpiacon olajárak emelkedésének ~~színter~~ okává vált. A KNK olajfogyasztása 2003-ban hatalmas mértékben, 31%-kal nőtt, ami rekordot jelentett, amit a következő évben meg is haladhattak. 2004 elején Kína megelőzte Japánt, és a világ második legnagyobb nyersolajimportőrévé vált. 2004 végére a kínai kőolajipari vállalatok a teljes éves fogyasztás majdnem felét (több mint 110 millió tonnát) importálták - ami elérte a 250 millió tonnát. Becslések szerint az importált mennyiség 2010-re 200 millió tonnára, 2020-ra pedig 250 millió tonnára emelkedik.⁸

A Nemzetközi Energiaügynökség (IEA) adatai szerint az importált nyersolaj mennyisége a jelenlegi 34%-ról 2030-ra több mint 80%-ra fog emelkedni. Más szóval, Kínának körülbelül napi 10 millió hordó nyersolajat kell majd importálnia, ami nagyjából megfelel a 2000-es amerikai napi importnak.⁹

Kínai források szerint Peking hagyományos szénfüggősége a jövőben csökkenni fog: az 1995-ös 77,9%-ról 2005-re 70%-ra, 2015-re pedig körülbelül 62,5%-ra. Eközben a földgáz gazdasági és ökológiai okokból előnyben részesül, és 2010-ben talán 9-10%-át teszi majd ki az energiamixnek. A földgázfogyasztás 2020-ra a jelenlegi 30 milliárd köbméterről (bcm) várhatóan 200 milliárd köbméterre emelkedik, amelyből 120 milliárd köbmétert importálnak majd. Az import növekvő jelentőségét az határozza meg, hogy Kína energiatartalékai meglehetősen korlátozottak. Bár Kína jelentős széntartalékokkal rendelkezik (a világ készletének 33%-a), olaj- (2-3%) és gáztartalékai (1%) nem nagyok.

Mivel az alkalmi áramszünetek még Kína ipari központjaiban is rutinszerűvé váltak, a kínai elemzők nem szégyenlősek, amikor az energiaellátás biztonságának nemzetbiztonsági szükségességét hangsúlyozzák. Egy 2003-as, Közép-Ázsia geopolitikájáról szóló kínai könyv például elítéli Kína növekvő függőségét a Perzsa-öbölből származó energiaellátástól.¹⁰ A pekingi Kőolajipari Egyetem négy szakemberének 2004-es cikke a *Zhongguo Nengyuan* [Kínai Energia] című folyóiratban kifejezetten megnevezte azt a veszélyt, amelyet egy energiablokád jelent Kína számára: "Egyértelmű, hogy amint a nemzetközi feszültségek háború kitöréséhez vezetnek, az olajszállítási csatornák elzáródnak... Ha az olaj hosszú időre el van zárva, a korlátozott olajtartalékok nem lesznek elegendők a blokád feloldásáig".¹¹ A szerzők által 2004-2005-ben Pekingben és Sanghajban készített interjúk során kínai szakemberek megerősítették, hogy az ilyen biztonsági érvek elsődleges fontosságúak Peking számításai szempontjából az Oroszországgal (és Közép-Ázsiával) való csővezeték-projektekkel kapcsolatban.

Peking új energiastratégiája

Az energiapolitika az elmúlt öt évben nagy érdeklődésre tartott számot a pekingi hatalmi folyosókon. 2003 májusa óta Wen Jiabao miniszterelnök irányításával egy 150 szakértőből, köztük mintegy 31 akadémikusból álló speciális csoport dolgozta ki az új nemzeti energiaprogram körvonalait. E "agytröszt" legalább két időközi jelentést nyújtott be a kormánynak.

A *Nengyuan Zhoukan* című energetikai hetilapnak adott 2004. nyári interjújában Zhou Dadi, a Nemzeti Fejlesztési és Reformbizottság (NDRC) alá tartozó Energetikai Intézet igazgatója felsorolta az új energiastratégia követelményeit. Ezek között szerepel az energiatakarékosság, az "energia optimalizálása",¹² az alternatív energiaforrások fejlesztése, az olajszállítási rendszer átalakítása, egy átfogó nemzeti politika kidolgozása, valamint a

nemzeti energiapolitika és az energiahatékonysági stratégia.

energiabiztonság, a környezeti problémák megfelelő figyelembevétele, valamint az energiaágazat állami szabályozási mechanizmusainak javítása. Az új energiastratégiában a hazai és a nemzetközi tényezők szerepe nyilvánvalóan egyenlő figyelmet kap. Wu Guihui, az NDRC Energiaügyi Hivatalának igazgatóhelyettese szerint Kína újonnan kialakuló vezérelve a következő: *Lizu guonei kaituo guowai* [belföldön szilárdan állni, nemzetközileg pedig kitartani].¹³

A kínai energetikai infrastruktúrán belül folyamatban lévő számos reform közül a nemzeti stratégiai kőolajkészlet (SPR) létrehozása különleges lendületet kapott. Ezt a projektet a kilencedik ötéves terv (2001-2005) határozta meg, de csak két évvel ezelőtt hozták létre az SPR irodát az NDRC energiaügyi hivatalának struktúráján belül. A kormány elfogadta a négy nemzeti stratégiai olajtartalék- telephely építési tervét, amelyek Ningbo és Zhoushan (mindkettő Zhejiang tartományban), Qingdao (Shandong) és Dalian (Liaoning) településeken lesznek. Az utolsó, Zhenhai nevű létesítmény 16 óriási tartályból áll majd, és a hírek szerint ez lesz a legnagyobb a telephelyek közül. Feltehetően 2005 harmadik negyedévében kezdte meg működését. Bai Rongchun, az állami energiahivatal igazgatóhelyettese szerint az építési munkálatok 2008-ra befejeződnek, és az ország tárolása (a "kereskedelmi" tartályokkal együtt) 30 napi önálló fogyasztásra lesz elegendő.¹⁴

A reformprogram másik fontos eredménye az volt, hogy 2005 májusában bejelentették egy új, nagyhatalmú ügynökség létrehozását, amelynek feladata az ország energiabiztonságának megőrzése. Az ideiglenesen Állami Energiahivatalnak nevezett hivatal az NDRC-n belül dolgozó kis létszámú személyzetet váltja fel. Az NDRC jelenlegi igazgatója, Ma Kai és a PetroChina

korábbi vezérigazgatója, Ma

Fucai igazgatóhelyettes, az új ügynökség közvetlenül a következő ügynökségek fog jelenteni

Peking
reméli, hogy
a
központosítás
koherenciát
hoz
energiadipl
omáciájáho

az Államtanácsnak, és elméletileg az 1,2 billió dollárt meghaladó vagyont fog rendelkezni, bár nem világos, hogy az új ügynökség mennyi közvetlen hatáskört fog gyakorolni.

Peking azt reméli, hogy ez a központosítás további koherenciát hoz Kína ambiciózus "energiadiplomáciájába", amelyet Li Peng 1997-ben indított el. Ez a diplomáciai stratégia a kínai diplomatákat szerte a világon foglalkoztatja - minden eszközt felhasználva, beleértve a lobbizást, a pénzügyi támogatást és az információcserét -, hogy elérjék azt a tágabb célt, hogy diverzifikálják Kína energiaellátásának forrásait. Az elmúlt évtizedben

Z

amikor a közel-keleti nyersolaj Kína teljes importjának mintegy 60%-át tette ki,

168 | Lyle Goldstein és Vitaly Kozlov
Peking szilárd kapcsolatokat épített ki Líbiával, Szaúd-Arábiával és még Szíriával is. Washingtont különösen aggasztja a Peking és Teherán közötti növekvő kapcsolat. Ezek az erőfeszítések azonban jóval túlmutatnak a Közel-Keleten.

Hu Csin-tao 2004 eleji afrikai útja is egyértelműen azzal függött össze, hogy a kontinens létfontosságú szerepet játszik Kína energiaellátásában. Kína és Szudán energiakapcsolata már eddig is akadályozta a dárfüri emberi jogi jogsértésekkel kapcsolatos kérdések gyors megoldását. A Bush-kormányzat bosszúságára Peking más latin-amerikai vezetők mellett Hugo Chávez venezuelai elnöknek is udvarol. Jelentősek a Malajziából és Ausztráliából érkező növekvő import kilátásai, különösen a cseppfolyósított gáz tekintetében, valamint a Dél-kínai-tenger lehetséges energiaforrásairól szóló társfejlesztési megállapodások újabb sorozata. Részben az Egyesült Államok és Japán kemény versenye miatt azonban az ázsiai-csendes-óceáni országokból származó szállítások a teljes mennyiség kevesebb mint 18%-át teszik ki. A 2005 tavaszán az Okinawa és Kína között félúton fekvő Chunxiao gázmezőn végzett felmérési munkálatokkal kapcsolatos vita jól illusztrálja, hogy milyen érzékeny kérdéseket vet fel az e területről származó kínálat növelése.

A közelség és Kína ugrásszerűen megnövekedett energiaigénye ellenére az orosz és közép-ázsiai energiaellátás jelenleg Kína teljes ellátásának csak mintegy 6%-át teszi ki. Ez a szám azonban jelentősen változhat a következő évtizedben.

Kelet-szibériai álmódosítások Egy 2004-ben megjelent népszerű kínai könyvben kínai elemzők azt jósolták, hogy Oroszország a következő 20 évben "energetikai superhatalommá" válik.¹⁵ Oroszország hatalmas szárazföldi területe a bizonyított készletek 10%-át és a valószínűsíthető nyersolajkészletek 13%-át rejt magában - miközben az ország a világ népességének mindössze 3%-a lakja. A világ gázkészleteinek több mint egyharmada Oroszországban és a közép-ázsiai régióban található. Orosz energetikai elemzők becslései szerint Oroszország valószínűsíthető kőolajkészletei eléri a 44 milliárd tonnát, a valószínűsíthető földgázkészletek pedig 127 billió köbmétert.

A XXI. század elején az orosz olaj és gáz fejlesztési feltételei jelentősen megváltoztak. Az Orosz Tudományos Akadémia Energiakutató Intézetének szakemberei többféle kialakulóban lévő tendenciát látnak, amelyek mind a felemelkedő kelet felé mutatnak. Megítélésük szerint a nyersolaj ára folyamatosan emelkedni fog, és a nyugati irányú nyersolaj-export-infrastruktúra elérte kapacitását. Megjegyzik, hogy a hagyományos nyersolajtermelő területek tartalékai gyorsan kimerülnek, és hogy a nyersolaj iránti kereslet a gyorsan növekvő ázsiai-csendes-óceáni térség felé toódik el. A gázágazatban feltételezik, hogy az európai piac liberalizálása nagyban hozzájárul az orosz gázexport kockázatainak növekedéséhez, és hogy az újonnan feltörekvő észak-afrikai, közép-ázsiai és közel-keleti gázszolgáltatók versenyeznek Oroszországgal az európai piacokon. Végül ezek a szakemberek azt állítják, hogy az új gázforrásokhoz való hozzáférés költségesebb lesz.

és azt is, hogy az ázsiai-csendes-óceáni gázpiac még kialakulóban van, de a kereslet gyorsan növekszik.¹⁶ Az Ukrajnával a közelmúltban lezajlott "gázháború" is rámutat az európai piacok ellátásának lehetséges új instabilitására.

Az Urál és Nyugat-Szibéria fő gáz- és olajmezőinek közelgő kimerülése miatt Oroszország nem tudja biztosítani a 2010-re 490 millió tonnás, 2020-ra pedig 520 millió tonnás olajkitermelési célját Kelet-Szibéria intenzív fejlesztése nélkül.¹⁷ Moszkva azt reméli, hogy az Ázsiába irányuló olajexport mennyiségét 2010-re a teljes olajmennyiség mintegy 10%-ára növelheti, és 2020-ra akár 30%-ot is elérhet.

Egy 2004 végi becslés szerint a kelet-szibériai olajmezők legalább 20 milliárd hordó (bbl) kőolajat rejtnek, ami megegyezik az Egyesült Államok teljes bizonyított készletével.¹⁸ A magasabb becslések szerint akár 60 milliárd bbl is lehet, ami Irak készleteinek mintegy felének felel meg. Oroszország 2020-ra 710-730 milliárd m³ -re kívánja növelni teljes éves gáztermelését, amelynek mintegy 15%-a közvetlenül a kelet-szibériai és az orosz Távolszibériai gázmezőkről származna.

E nagyra törő program megvalósításához Moszkvának hatalmas beruházásokra van szüksége. Az Orosz Energiakutató Intézet szakértői elutasítják a Kreml 40-50 milliárd dolláros becslését, és azt javasolják, hogy az öt legnagyobb projekt 2020-ig történő megvalósításához 100 milliárd dollárra van szükség. Ezek a projektek magukban foglalják az olaj- és gázmezők fejlesztését, valamint a különböző vasúti, csővezeték- és kikötői infrastruktúra-fejlesztési projekteket. Ezért a külföldi befektetők részvétele ezekben a fejlesztésekben gyakorlatilag vitathatatlan, még akkor is, ha a Kreml továbbra is igyekszik ellenőrizni ezeket a folyamatokat. A Duma által 2005. március 17-én elfogadott új "Ásványi nyersanyagok kiaknázásáról szóló törvény" összhangban van ezzel a két követelménnyel.

Kínai-orosz energetikai kapcsolat?

Peking nem vesztette el annak jelentőségét, hogy az orosz energiahordozókat a kínai ipari központhoz oly közel megcsapolják. Hu Csin-tao 2003 májusában tette legelső külföldi útját Oroszországba (és Kazahsztánba), ahol az energia kérdése kiemelt helyen szerepelt a napirenden.

A kínai-orosz energiahálózat gondolata 1994 óta létezik, amikor Moszkva előterjesztette az első javaslatokat. Ez természetes következménye volt annak a közeledésnek, amelyet Mihail Gorbacsov akkori főtitkár számos Pekingnek tett engedménnyel - például a szovjet csapatok Mongóliából való teljes kivonásával - betonozott be. 1996-ban kormánymegállapodás született az energetikai együttműködésről, amelyet 1999-ben háromoldalú megállapodás követett a Jukosz, a Transneft és a Sinopec között a Kínába vezető szibériai vezeték megépítéséről. 1999 a hidegháború utáni korszakban a kínai-orosz

együtműködés csúcspontja volt, amikor Moszkva és Peking egyesült a NATO koszovói háborújának erőteljes ellenállásában. Az amerikai intervencionizmus ellenzése mellett a két hatalom közös álláspontot képviselt Washington

szövetségi rendszerek és a nemzeti rakétavédelemre vonatkozó tervei. Oroszország és Kína is virágzó fegyverkereskedelmet folytatott. A moszkvai és pekingi vezetők úgy vélték, hogy a fejlődő energiakapcsolatok segíthetnek megszilárdítani ezeket a növekvő kapcsolatokat.

2001 júliusában a két fél alapvető megállapodásra jutott az úgynevezett Angarsk-Daqing olajvezeték-projekt paramétereiről. A tervek szerint a vezeték körülbelül 3 milliárd dollárba kerülne, és 2005-re készülne el. A csővezeték kapacitását évi 20-30 millió tonna nyersolaj szállítására tervezték 25 éves időtartamra. Ezt a megállapodást 2002 decemberében közös nyilatkozat követte, amely megerősítette, hogy a vezeték megépítése garantált.

A Jukosz vállalat, amely több potenciális olajmezőt birtokolt Kelet-Szibériában, elsőként kezdte meg a kőolajszállításokat Kínába. Mind a kitermelést, mind a szállítást magáncégek végezték. Vasúti exportszállítások 2004-ben körülbelül 4 millió tonnát tett ki. Hu Jintao 2003. májusi látogatása során a Sinopec és a Yukos megállapodást írt alá a 2300 km hosszú Angarsk-Daqing kőolajvezeték megépítéséről.

A kínai-orsz energetikai kapcsolat elég szilárd logikára épült. Peking számára jelentős előrelépés ígérkezett a nehezen elérhető cél elérésében, egy olyan energiasztratégia kidolgozásában, amely nem volt

*Ha Moszkva
garantálni tudná
az ellátást,
Pekingnek
talán nem kell
fojtogatástól
tartania*

alapvetően ellentétes nemzetbiztonsági érdekeivel. Egyszerűen fogalmazva, ha Moszkva válság esetén garantálni tudná az ellátást, akkor Pekingnek nem kellene attól tartania, hogy az ellenséges tengeri hatalmak megfojtják, amelyek megpróbálnák megakadályozni a kínai szállítást a Közel-Keletről, vagy akár blokádot vezetnének be Kína ellen. Az előrejelzések szerint ugyanis Kína kevesebb mint két évtizeden belül importált kőolajának akár negyedét is orosz és közép-ázsiai forrásokból kaphatja - más energiaforrásokról nem is beszélve. Moszkva is profitálhatna abból, hogy egy viszonylag stabil, energiára éhes piacra viszonylag olcsó útvonalon juthatna be. Fontos másodlagos előny lehetett volna a megnövekedett kereskedelmi befolyás, amely a jövőben további szerződéseket is magában foglalhatott volna - nem is beszélve a befektetés magától értetődő diplomáciai hozadékáról. E potenciális előnyök és az évtizedes beszéd ellenére azonban még mindig nincs csővezeték - 2005-ben még csak el sem kezdődött.

Koizumi gambitja

A 2005 tavaszi kínai-japán feszültségek ellenére, amelyek Kínában japánellenes zavargásokat váltottak ki, az energiaforrások körüli

Kína, Japán és a Szibériaiért folytatott küzdelem |
173

feszültségeknek tartósabb geopolitikai következményei lehetnek. A Moszkva megnyeréséért folyó kínai-japán verseny tétje ugyanis lényegesen nagyobb, mint a kelet-kínai-tengeri Chunxiao gázmező körüli vita.

A nyersolaj közel 90%-át a Közel-Keletről importálja, ezért Japán is szeretné diverzifikálni energiaforrásait - és megcsapolni Szibéria erőforrás-gazdagságát. Valójában az 1990-es években és az elmúlt öt évben viszonylag erős alapot teremtettek az orosz-japán együttműködéshez az energia területén, mivel a japán vállalatok erőteljesen részt vettek az oroszországi Szahalin sziget közelében lévő tengeri olaj- és gázmezők fejlesztésében. A japán vállalatok például 30%-os részesedéssel rendelkeznek a Szahalin I-ben, amely 485 milliárd köbméter földgázkészletet tárol, ami Japán hatéves teljes keresletének felel meg. Tokió emellett folyamatosan növeli oroszországi befektetéseit, beleértve a 2004-ben bejelentett 124 millió dolláros Toyota autógyártó üzemet Szentpétervár térségében. Ezzel szemben orosz tisztviselők nyíltan bírálták Kínát, amiért nem hajt végre beruházásokat a Kínához közeli orosz régiókban.

Hu elnök látogatását követően 2003 májusában Junichiro Koizumi japán miniszterelnök látogatott Oroszországba. Ezen a találkozón Putyin világossá tette, hogy új kételyei támadtak az Angarsk-Daqing vonallal kapcsolatban, és valószínűleg újból hajlik a japán finanszírozású útvonal előnyben részesítésére: "Van egy érv, hogy a kínai útvonalat gyorsabban és olcsóbban lehetne megépíteni, de Szibéria még kiaknázatlan erőforrásainak fejlesztése és az ázsiai-csendes-óceáni térségbe és a világpiacra történő eljuttatása is fontos.¹⁹

Oroszország teljhatalmú elnökének e látszólagos támogatásával egy régóta esélytelennek tűnő jelölt hirtelen az élre ugrott. Wang Shuchun 2005-ös kínai könyve a hidegháború utáni kínai-orosz kapcsolatokról leírja a kínai fél ambivalens reakcióját a Kreml japánbarát fordulatára.

- ez a fejlemény közvetlenül Putyin személyes kezdeményezésének tulajdonítható. Wang magyarázata szerint Peking egyszerűen nem tudta elfogadni, hogy Oroszország hirtelen megfordította álláspontját az Angarsk-Daqing kezdeményezésről folytatott kilencéves tárgyalások után.²⁰

Az úgynevezett nakhodkai csővezeték-projekt számai ijesztőek. A négy láb átmérőjű cső lenne a világ leghosszabb és legdrágább csővezetéke. Körülbelül 4180 km hosszúságával háromszor olyan hosszú lenne, mint a Trans-Alaska Pipeline. Ez a csővezeték a tervek szerint 1,6 millió b/d mennyiséget szállítana, ami Oroszországban is aggodalomra ad okot azzal kapcsolatban, hogy vajon a készletek elegendőek-e az ambiciózus projekt megvalósításához. A tokiói finanszírozási megállapodás vonzónak bizonyult, 2004-ben több mint 15 milliárd dollárt tett ki, mivel nemcsak a csővezeték költségeit fedezi, hanem a Bajkál-tótól keletre fekvő, ismeretlen, hatalmas területeken történő feltárások költségeit is jelentős mértékben fedezheti. Bár a Japánba történő értékesítés nem garantált, a vezeték végpontja mindössze egynapi hajózást jelentene Japánba.

Számos hihető magyarázat van arra, hogy Putyin 2003-04-ben a nakhodkai útvonalat részesítette előnyben. A legnyilvánvalóbb, hogy az Oroszország által kapott nettó befektetés lényegesen nagyobbak ígérkeznek. Ezenkívül egy

hosszabb csővezeték a Csendes-óceán felé

azt jelenti, hogy a beruházás az orosz települések - különösen az orosz Távol-Kelet, amely nem járt jól a szovjet utáni orosz gazdaságban - nagyobb számban fog megvalósulni. Japán emellett jó munkát végzett a szibériai helyi elitiek ápolásában, és ők határozott tényezőt jelentenek Moszkva döntési kalkulációjában.

Valószínűleg más, befejezett és tervezett csővezeték-projektek is hatással vannak erre a döntő fontosságú döntésre. A vezetékekről való orosz gondolkodás egyik fontos tanulsága a Törökországba vezető Kék Áramlat gázvezeték viszonylag közelmúltbeli, 2002-ben befejezett építéséből származik. Egy orosz ~~forrás~~ szerint: "Kegyetlen leckét kaptunk... [Miután a Kék Áramlat gázvezeték elkészült, a törökök felrúgták a korábbi megállapodásokat]... Azt mondták nekünk: "Nincs szükségünk a gázotokra" [és] csökkentették az árakat... Egyszer kapunk egy ilyen leckét.".²¹ Moszkva tehát azzal, hogy Kínán kívül további energiapartnereket keres, igyekszik elkerülni, hogy túl nagy hatalmat kínáljon a fogyasztó államnak, ahogyan az a jelek szerint a Kék Áramlat kezdeményezés esetében történt. Egy másik gázvezeték-projekt, amely közvetve befolyásolhatja a Kreml számításait, a nemrég elkészült Kazahsztán-Kína gázvezeték, amely most gyorsan halad előre. Bár az orosz vállalatok szerepet játszhatnak ebben a projektben, és valószínűleg némi orosz olaj is áramlik majd rajta keresztül, valószínű, hogy az orosz vezetők aggódnak a monopólium lehetősége miatt - amikor egyetlen fogyasztó több termelőhöz is hozzáfér, és így meghatározhatja a kereskedelem feltételeit. Ezért keveseket lepett meg, hogy 2004-ben, amikor Oroszország Japán felé hajlott, gyorsan nőtt a kazahsztáni vezetékfejlesztés kínai támogatása. Ez a jelenség kiemelte a két projekt közötti kvázi versenyhelyzetet.

Nem kétséges továbbá, hogy a Jukosz vállalatnak a Kínába irányuló olajexportban játszott vezető szerepe miatt a Kína által javasolt Angarsk-Daqing csővezeték útvonala 2004-ben elvetette a sulykot. A csővezeték-projektben való részvétele a Transneft-tel és a Sinopec-kel közösen 1999-ben aláírt megállapodás óta tart. Ha Putyint bosszantotta Hodorkovszkij orosz politikába való belekeveredése, akkor az is zavarta, hogy a nagyhatalmú Jukosz vállalat egyre befolyásosabb szerepet játszott Moszkva "keleti politikájának" kialakításában. E Peking szempontjából szerencsétlen epizód ellenére a kínai vezetők rendkívül óvatosak voltak, hogy ne kritizálják Moszkva "belügyeit".

Geopolitikai következmények

A 2001. szeptember 11-i támadások óta Moszkva határozottan nyugatbarát irányt választott. Igaz, ez az irányvonal szinte ~~hímsz~~ kihívásoknak van kitéve, a grúziai és ukrainai események miatti súrlódások, valamint a Putyin egyre tekintélyelvűbb uralmával kapcsolatos nyugati kellemetlenségek miatt. Mégis, Putyin akkoriban úgy tűnt, hogy kevés kedvet érzett egy kínai-orosz szövetség

létrehozásához.

az Egyesült Államokkal szemben, noha a szeptember 11. előtti kapcsolatoknak ez volt a pályája. Konkrétabban, Oroszországnak rendkívül kellemetlen, hogy a kínai-orsz kapcsolatokban a junior partner státuszába sorolják. Peking tapintatlan kísérletei, hogy más kérdéseket - beleértve a fegyverkereskedelmet, Oroszország WTO-pályázatát, az acélkereskedelmet és az atomenergetikai együttműködést - arra használjon fel, hogy befolyást szerezzen a Kreml felett 2003-2004-ben, csak felerősítették ezeket az érzéseket. Ráadásul Szibériában és az orosz Távol-Keleten erős a félelem, hogy a régió Kína szatellitjévé válhat, ha nem is a nyílt területi agresszió áldozatává. Végezetül Moszkva gazdasági és politikai előnyöket is lát a kelet-ázsiai multipolaritás erősödésében. A szibériai erőforrások nagyobb számú vásárlója jobb kereskedelmi feltételeket jelent Oroszország számára.

A legmélyebb következménye tehát annak, hogy Moszkva Tokiót részesíti előnyben Pekinggel szemben a szibériai kőolajvezeték ügyében, az lenne, hogy jelentősen megingatná a Kelet-Ázsiában az elmúlt évtizedben megszilárduló kétpólusúságot. A kínai-orsz energiahálózat teljes kiépülése viszont növelné ezt a kétpólusúságot, mivel a másodlagos hatalmak, Japán és Oroszország, egyenesen az elsődleges hatalmak, Kína és az Egyesült Államok mögé sorakoznának fel. Ha a drámai új energiakapcsolatok, elsősorban Oroszország és Japán között, sikerül megtörni ezt a tendenciát, az nagy jelentőségű lesz Kelet-Ázsia hatalmi struktúrája szempontjából.

A javasolt kínai-orsz energiahálózat esetleges összeomlása Északkelet-Ázsián kívül is tektonikus visszhangot váltana ki. Például a Sanghaji Együttműködési Szervezet, amely a két vezető tag szoros koordinációjára támaszkodik, valószínűleg érezné a kínai-orsz súrlódások hatását. Egy ilyen visszaesés nyomán - és sok kínai stratégia pontosan így jellemzi a helyzetet - Peking nyomás alatt érezheti magát, hogy tovább élénkítse globális energiakeresését. Kazahsztán például még közelebb kerülhet Kína pályájához. Elképzelhető továbbá, hogy a Közel-Keletről és Afrikából az Indiai-óceánon és Délkelet-Ázsián keresztül érkező energia tengeri szállítási útvonalainak őrzése, amely Kína számára már így is rendkívül érzékeny, további lendületet kaphat. Ez tovább gyorsíthatja a kínai haditengerészet amúgy is gyors ütemű fejlesztését.²² Másfelől Peking valóban óvatosabbá válhat, ha Kína nem számíthatna az orosz olaj- és gázszállításokra. Végül is Kína sebezhetőbb lenne az afrikai és közel-keleti ellátási zavarokkal szemben, amelyek a Tajvannal szembeni vagy a Dél-kínai-tengeren folytatott agresszív kínai politikára adott kedvezőtlen globális reakciókból adódhatnak.

Kínai-orsz energetikai kapcsolatok: még nem haltak meg
2005-ben világossá vált, hogy Moszkva nem hajlandó Tokiót győztesnek nyilvánítani a "Szibériáért folytatott küzdelem". Valójában a Kreml vágya, hogy rendbe hozza a Pekinggel való viszonyt.

bőségesen megmutatkozott. Először is, a China National Petroleum Corporation (CNPC) lehetőséget kapott arra, hogy akár 20%-os tulajdonrészt szerezzen a Yuganskneftgazban, a Yukos Company felbomlásából származó legfontosabb termelési egységben. Másodsor, Oroszország kötelezettséget vállalt a Kínába irányuló vasúti olajszállítás jelentős növelésére: a jelenlegi évi 10 millió tonna háromszorosára.

Harmadsor, az atomenergetikai együttműködés, valamint a földgáz (a hatalmas Kovykta-mezőről, de talán most már a Szahalinról is) valószínűleg mindkettő a jövőbeni kínai-orosz energetikai együttműködés erős elemét képezi majd. A csővezetékektől független, kooperatív energiaprojektek jeleként Heilongjiang tartomány 2004-ben kezdett először nagy mennyiségű villamos energiát importálni két közeli orosz vízerőműből.

Viktor Hristenko orosz ipari és energiaügyi miniszter 2005. áprilisi bejelentése, miszerint egy első vezeték összekötné Taishetet és Szkovorodinót (lásd a térképet), és valószínűleg 2008-ra készülne el, úgy tűnik, a nehéz döntéseket a jövőre kívánja halasztani. A kínai határtól mindössze 70 km-re található, nem túl messze Daqingtől, ami sokakat arra készített, hogy Kínát nyilvánítsák a Kremlért folytatott verseny meglepetésszerű győztesének. Tokió azonban némi vigasztalásként könyvelheti el, hogy a javasolt vonal meglehetősen jelentősen eltér az eredeti Angarsk-Daqing vonaltól, amely a Bajkál-tótól délre futott volna. Valójában Skovorodino 600 km-re északkeletre van a fő olajvasúttól.

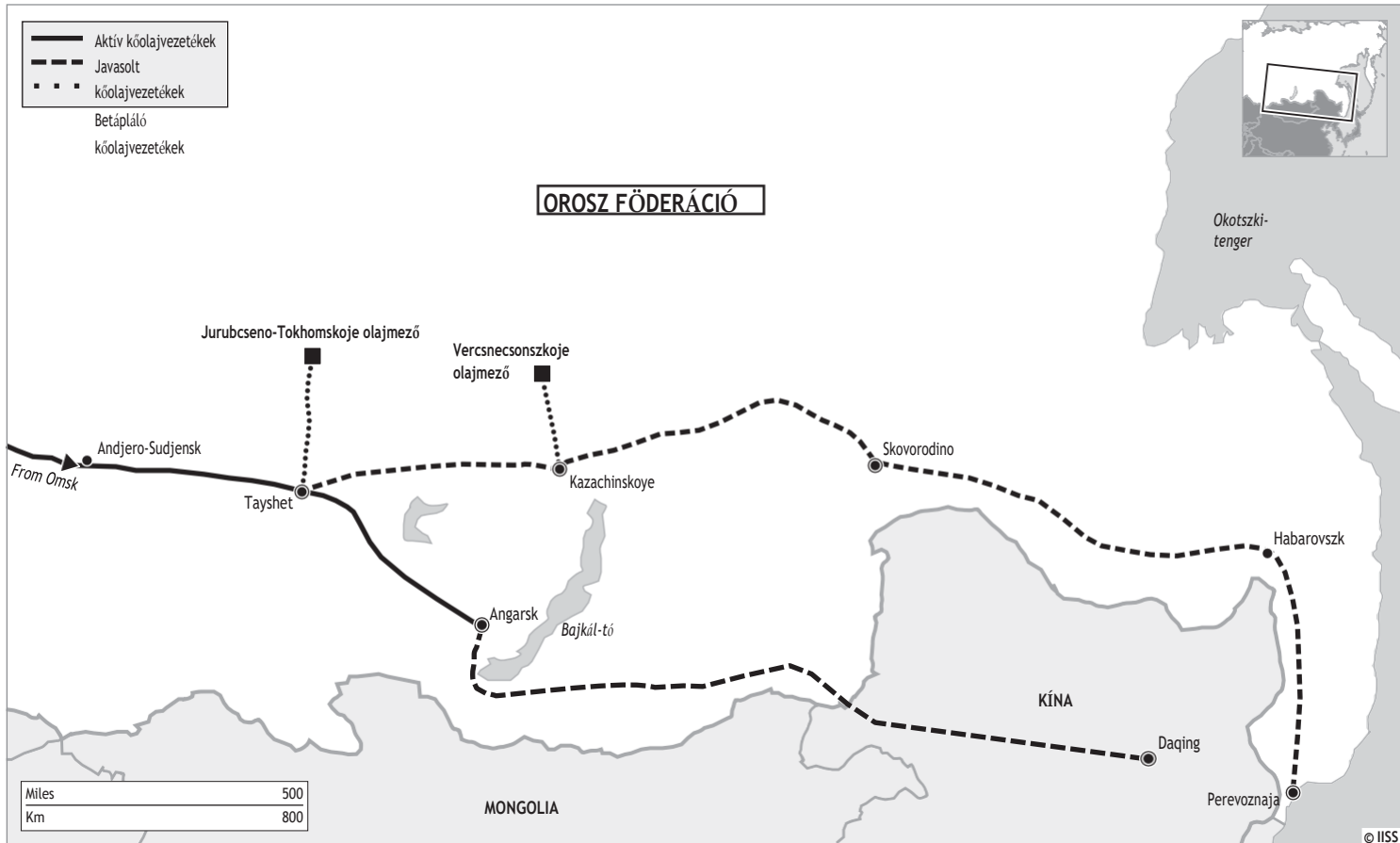
a Kínába irányuló export, amely a határátkelőhelyen lépi át a határt.

Zabaikalsk és Manzhouli. Ezzel a megállapodással a Kremlnek megmarad a rugalmassága, hogy a helyzet alakulásától függően akár Nakhodkát, akár Daqingot előnyben részesítő politikát folytasson.

Oroszország vezetői akár úgy is dönthetnek, hogy egyenlően osztják el a forrásokat a két

*Oroszország vezetői
akár úgy is dönthetnek,
hogy a forrásokat
egyenlően osztják el a
két kérő között.*

kérők. Valójában, miközben Japán és Kína között számos versengő tendencia van az energia területén, vannak olyan együttműködési kezdeményezések is, amelyek túl kevés figyelmet kapnak. Például a 2004. júniusi Qingdao-i kezdeményezés az Ázsiai Együttműködési Párbeszéd égisze alatt 25 tagállamot igyekszik összehozni a mindenki érdekeit szolgáló energetikai infrastruktúra támogatása érdekében. Ez a kezdeményezés azt mutatja, hogy Kína energiapolitikájának vannak bizonyos integratív jellemzői. Egy ehhez kapcsolódó nézőpont szerint az energiaforrások szükségszerűen elősegítik a versenyt, de ez a verseny legalább annyira valószínű Kelet és Nyugat között, mint Kína és Japán között.



A Skovorodinóig tartó első fázisú vonal megépítéséről szóló döntés összhangban van Moszkva Ázsia-politikájának növekvő realitásával: Oroszországnak gyakorlatilag nincs más választása, mint "etetni a sárkányt". Más szóval, Kína ereje a nemzeti hatalom minden dimenziójában olyan mértékben nőtt, hogy Peking elidegenítése egyszerűen nem opció Moszkva számára. Feng Shulei és Xiang Lanxin kínai elemzők 2004-es elemzésükben arra figyelmeztettek, hogy a kínai-orosz energetikai együttműködés vagy annak hiánya meghatározza a kapcsolat egészét. Egy másik lényeges tényező, amely gátolja a Kreml Tokió felé hajló geopolitikai hajlamát, az Oroszország és Japán közötti területi vita. Annak ellenére, hogy a kétoldalú kapcsolatok számos fronton javulnak, beleértve a katonai szférát is, ha ebben az alapvető kérdésben nem születik megállapodás, akkor a Nakhodkába vezető vezeték valódi, végleges megépítése megvalósíthatatlan maradhat.

Oroszország újra tényezővé válik a kelet-ázsiai erőegyensúlyban. A világ egyik legnagyobb energiatermelőjének és a kínai gyártó- és exportóriásnak a közelsége azt sugallja, hogy a kapcsolat igen komplementer lehet. Mégis több mint egy évtized telt el azóta, hogy a kínai-orosz energiahálózatot először elképzelték, és kevés kézzelfogható előrelépés történt a nyilvánvaló geogazdasági potenciál kiaknázása terén.

A geopolitika és a geoökonómia azonban néha feszültségben áll egymással. Kína gyors felemelkedésének ugyanaz a gravitációs vonzása, amely Oroszországot erőforrásaival hívogatja, táplálja azt az erőegyensúlyi logikát is, amely Oroszországot és Japánt hajlamos egymáshoz vonzani. A moszkvai és tokiói elitek egyaránt óvakodnak Peking új hatalmától és befolyásától, és úgy érzik, hogy most szükség van a megerősített kétoldalú együttműködésre.

A Nyugatnak továbbra is figyelemmel kell kísérnie ezeket a fejleményeket. Felismerve, hogy egy konszolidált kínai-orosz energiahálózat ellentétes az érdekeikkel, és ráadásul a különböző "színes forradalmak" támogatása valójában növelte egy ilyen kimenetel lehetőségét, Washingtonnak össze kell hangolódnia Brüsszellel, hogy közösen gyakorolják a nagyon szükséges "off-shore egyensúlyozás" gyakorlatát. Száz évvel azután, hogy az Egyesült Államok közvetített békét az orosz-japán háborúban harcoló felek között, az amerikai és az európai diplomatáknak minden erejükkel azon kellene munkálkodniuk, hogy Moszkva és Tokió között alapvető áttörés szülessen, amely Szibéria bőséges erőforrásait a Csendes-óceán partjaihoz juttatja. Egy háromoldalú orosz-japán-amerikai csúcstalálkozó (az EU támogató szerepével), amelyet kizárólag az északi területek kérdésében elért kézzelfogható előrelépésnek szentelnének, közvetve, de mélyrehatóan befolyásolhatná a szibériai gázvezeték végső útvonalának létfontosságú és még mindig eldöntetlen kérdését. Egy ilyen fejlemény erősítené a multipolaritást, elősegítve a XXI. századi Kelet-Ázsia stabilabb erőegyensúlyát.

Köszönetnyilvánítás Az ebben a cikkben kifejtett nézetek a szerzők véleményét tükrözik, és nem képviselik sem az Egyesült Államok, sem az Orosz Föderáció kormányának hivatalos értékelését vagy politikáját.

Megjegyzések

1 Nem kell messzebbre nézni, mint a Hatoldalú tárgyalások az észak-koreai nukleáris kérdésről, hogy lássuk, Moszkva egyértelműen a legkevésbé fontos szereplő.

2 Ez a következtetés a következő feltételezéseken alapul: Nyugat-Szibériában akár 200 milliárd hordó, Kelet-Szibériában kb. 50 milliárd hordó és az orosz Távolszibérián (Szahalin stb.) 28 milliárd hordó. Összességében tehát Kelet-Oroszországban akár 278 milliárd hordó is lehet, ami meghaladja a Kaszpi-medencében található mintegy 233 milliárd hordót. Összehasonlításképpen Irak 112,5 milliárd hordónyi olajat tarthat a becslések szerint.

3 A szerzők interjúi 2004-2005-ben Pekingben és Sanghajban.

4 A kelet-ázsiai bipolaritásról lásd Robert S. Ross, "A béke földrajza", *International Security* 23, 1999 tavasz, 81-118. o.

5 "A keleti gázvezeték első szakasza 2008-ban készül el - energiaügyi miniszter", *RIA Novosztyi*, 2005. május 30., <http://en.rian.ru/russia/20050530/40441079.html>.

6 http://www.fpcj.jp/e/mres/japanbrief/jb_589.html.

7 <http://gzt.ru/politics/2005/12/22/151531.html>.

8 Orosz közgazdászok becslése szerint a kínai kőolajfogyasztás 2020-nál jóval korábban elérné a 450 millió tonnás szintet. Lásd például: N. Baikov és G. Bezmelnitzina, "Mirovoye potrebleniye I proizvodstvo ervichnih resursov" [World Demand and Production of Primary Energy Resources], *Mirovaya Ekonomika I.*

Mezhdunarodniye Otnosheniya [Világ gazdaság és nemzetközi kapcsolatok], 5. sz., 2003, 50. o.

9 'Zhong-Ri nengyuan boyi: xuanze hezuo haishi xuanze dui-kang' [A kínai-japán energia Kockázat: *Zhongguo Qingnian Bao*, 2004. július 1., <http://finance.beelink.com.cn/20040701/1618033.shtml>.

10 Sun Zhuangshi, *Zhong-Ya anquan he Afuhan wenti* [Közép-ázsiai biztonság és az afgán kérdés] (Peking: World Knowledge Press, 2003), 275. o.

11 Ji Xing, Qi Xiaolin, Qian Jinlin és Li Li Li, "Study of China's Oil Strategy", FBIS document no. CPP2004040402000157.

12 Az energiaoptimalizálás a különböző energiaforrások megfelelőségét vagy illeszkedését jelenti egy adott helyen és egy adott ipari ágazaton belül.

13 Ez a teljes bekezdés a "Quanwei zhuanjia jiedu nengyuan zhanlue youhua nengyuan jiegou feichang zhongyao" [A hiteles szakértők elemzik az új energiastratégiát: *Jingji Cankao Bao*, 2004. július 14., <http://finance.beelink.com.cn/20040713/1628080.shtml>.

14 "Guojia zhanlue shiyou chubei jihua mingnian zai Zhenhai shuaixian dong" [A nemzeti stratégiai olajtartalékok a tervek szerint jövőre kezdi meg működését Zhenhaiban], <http://auto.sohu.com/20041012/n222439012.shtml>.

15 Feng Shaolei és Xiang Lanxin, *Pujing waijiao* [Putyin külpolitikája]

(Shanghai: Shanghai People's Press, 2004), 173. o.

¹⁶ Ez a bekezdés Alekszej

A. Makarov, "Oroszország erőforrásai Ázsiában", előadás a Taipei-Moszkvai Fórum kerekasztal-beszélgetésén, Nemzeti Politikai Egyetem, Tajvan, 2004. november 28. Hasonló álláspontot képvisel az "Oroszország energiastratégiája 2020-ig" című dokumentum, amely a következő címen jelent meg 2003-ban az Energiaügyi Minisztérium által <http://www.minprom.gov.ru/ministry/dep/energy/5/11> címen. Egy másik, a Gazpromnak tulajdonított nézet szerint az európai piacokat még mindig fontosabbnak tartják Moszkva számára, mint az ázsiaiakat.

¹⁷ Egyes elemzők úgy vélik, hogy a nyugat-szibériai mezők jelentősen növelhetik a termelést.

¹⁸ Martin Fackler, "Japan May Win Siberian Pipeline Deal", *Wall Street Journal*, 2004. december 1, A9.

¹⁹ Putyin elnök idézett a "Japán-Oroszország csúcstalálkozó" című dokumentumban. (Áttekintés)", 2003. május 30., <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2003/russia.html>.

²⁰ Wang Shuchun, *Lengzhan hou de Zhong-E guanxi* [A hidegháború utáni kapcsolatok Kína és Oroszország között] (Peking: Current Affairs Press, 2005), 229-3. o.

²¹ James Brooke, "The Asian Battle for Russia's Oil and Gas", *New York Times*, 2004. január 3., B1.

²² Lásd például: Lyle Goldstein és William Murray, "China Emerges as a Maritime Power", *Jane's Intelligence Review*, 2004. október, 34-8. o., "China Emerges as a Maritime Power".

A Survival (Routledge) szerzői joga az International Institute for Strategic Studies tulajdona, és tartalma nem másolható, nem küldhető el e-mailben több oldalra, és nem küldhető listaszervizbe a szerzői jog jogosultjának kifejezett írásos engedélye nélkül. A felhasználók azonban kinyomtathatják, letölthetik vagy elektronikusan elküldhetik a cikkeket egyéni használatra.